РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ОНОВЛЕННЯ ЗМІСТУ, ФОРМ ТА МЕТОДІВ НАВЧАННЯ І ВИХОВАННЯ В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ

Збірник наукових праць

Наукові записки
Рівненського державного гуманітарного університету

Випуск 37

Заснований в 1996 році

Рівне − 2007

ББК 74.20
О - 59
УДК: 159: 37: 371: 372: 373: 374: 376: 378: 379
Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти: Збірник наукових праць. Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. Випуск 37. — Рівне: РДГУ, 2007. — 274 с.

Збірник наукових праць містить статті з актуальних проблем психосоціального розвитку особистості.

Опубліковані матеріали можуть бути корисними для науковців, учителів, вихователів, практичних працівників освіти, керівників дошкільних і загальноосвітніх навчальних закладів, викладачів та студентів вищих педагогічних навчальних закладів.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Головний редактор:
Пальчевський Степан Сергійович – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет).
Заступник головного редактора:
Янцур Микола Сергійович – кандидат педагогічних наук, професор (відповідальний секретар) (Рівненський державний гуманітарний університет).

ЧЛЕНИ РЕДАКЦІЙНОЇ КОЛЕГІЇ:

Бех Іван Дмитрович – доктор психологічних наук, професор, член-кореспондент АПН України (Інститут проблем виховання АПН України);
Вербець Владислав Володимирович – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);
Воробйов Анатолій Миколайович – кандидат педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);
Дем'янчук Анатолій Степанович – доктор педагогічних наук, професор, дійсний член АНВШ України (Міжнародний економіко-гуманітарний університет ім. академіка Степана Дем'янчука);
Карпенчук Світлана Григорівна –доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);
Коваль Ганна Петрівна – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);
Литвиненко Світлана Анатоліївна – д о ктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);
Лісова Світлана Валеріївна – доктор педагогічних наук, професор (Міжнародний економіко-гуманітарний університет ім. академіка Степана Дем'янчука);
Малафіїк Іван Васильович – кандидат педагогічних наук, професор, член-кореспондент АПСН (Рівненський державний гуманітарний університет);
Мітюров Борис Никифорович – доктор педагогічних наук, професор, дійсний член АПСН (Рівненський державний гуманітарний університет);
Павелків Роман Володимирович – доктор психологічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);
Павлютенков Євген Михайлович – доктор педагогічних наук, професор (Запорізький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти);
Пасічник Ігор Демидович – доктор психологічних наук, професор (Національний університет "Острозька Академія");
Поніманська Тамара Іллівна – кандидат педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);
Савчин Мирослав Васильович – д о к т о р психологічних наук, професор (Дрогобицький державний педагогічний інститут ім. Івана Франка);
Терещук Григорій Васильович – доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент АПН України (Тернопільський національний педагогічний університет ім. Володимира Гнатюка);
Тищук Віталій Іванович – кандидат педагогічних наук, професор, член-кореспондент АПСН (Рівненський державний гуманітарний університет);
Ямницький Вадим Маркович – доктор психологічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет).

Затверджено Вченою Радою Рівненського державного гуманітарного університету (протокол № 9 від 29. 03. 2007 р.).

Збірник затверджений ВАК України як наукове фахове видання, в якому можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукового ступеня доктора і кандидата наук з педагогіки (постанова Президії ВАК України №1-05/7 від 9.06.1999 р. та додаток до постанови ВАК України від 11.10. 2000 р. № 1 – 03/8).

За достовірність фактів, дат, назв і т. п. відповідають автори статей. Думки авторів можуть не збігатися з позицією редколегії. Рукописи рецензуються і не повертаються.

Адреса редакції: *33028 м. Рівне, вул. Остафова, 31. Рівненський державний гуманітарний університет*

ISBN 966 — 7281 — 08 — 7. © Рівненський державний гуманітарний університет, 2007

12. Кравець В.П. Гендерна педагогіка. Навчальний посібник. – Тернопіль: Джура, 2003. – 416 с.
13. Мастерс У., Джонсон В., Колодни Р. Основы сексологии. Пер. с англ. – М.: Мир, 1998. – 692 с.
14. Медина Т. Сексуальная функция молодой украинской семьи: Социологический аспект// Социология: теория, методы, маркетинг, 2000. - №2. – С.78-90.
15. Немировский Д.Э. Об отношениях молодежи к добрачной половой жизни// Социалогические исследования, 1982. - №1. – С.119-120.
16. Rubin Lilian. Erotic Wars. – New York: Farrar, Straus and Giroux, 1990.

Резюме. *В статье рассмотрено основные тенденции изменений сексуальной жизни мужчин и женщин стран Европы, США, СССР; продемонстрирована связь между внебрачной сексуальной жизнью личности и функционированием семьи в этих странах.*

Summary. *In the article the basic tendencies of the changes in the sexual life of men and women in Europe, the USA, and the USSR are analyzed; the connection between the person's extramarital sexual life and the functioning of a family in these countries are illustrated.*

УДК: 159.922 „71.26"

В.М. ЮРЧЕНКО, О.О. ВОЛОЩУК

ПРОФЕСІЙНИЙ СТРЕС ЯК НЕГАТИВНИЙ ФАКТОР ВДОСКОНАЛЕННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Резюме. *У статті наведений аналіз найбільш широко вживаних визначень понять "стрес", "професійний стрес" та вплив останнього на професійну педагогічну діяльність.*

Ключові слова: *стрес, дістрес, стресова реактивність, стресор, реакція, адаптаційний синдром, професійний стрес.*

Постановка проблеми. Трудова діяльність у контексті багатьох професій часто проходить в умовах, що вимагають посилених витрат внутрішніх резервів людини. Тривалі значні навантаження без достатніх умов для повного відновлення сил, соціальна, комунікативна депривація та інші фактори здійснюють найбільш несприятливий вплив на суб'єкта, іноді повністю дезорганізуючи його трудову діяльність. При тривалому та комбінованому впливі комплексу таких факторів із великою ймовірністю можна очікувати появу ряду виражених функціональних та психічних порушень, погіршення працездатності, зниження якості роботи та перенавантажень. Найбільш характерним психічним станом, який розвивається в несприятливих умовах життєдіяльності, є стрес. Цей стан, складний за своєю природою, має психофізіологічний, особистісний та соціальний аспекти розгляду. Чимало наукових праць присвячено вивченню різних складових психологічного стресу: когнітивним, емоційним, соціально-психологічним, особистісним.

Поясненню феномену стресу присвячені роботи таких зарубіжних вчених, як У.Кеннона,Г.Сельє, Дж.Фуллера, Р.Лазаруса, Дж.Грінберга, Ф.Джонс, Д.Брайта. Серед вітчизняних вчених ми можемо назвати В.А.Семиченко, Н.І.Наєнко.

Теоретичний аналіз проблеми. Вивченням феномену стресу займаються різні науки, а саме психологія, фізіологія, медицина, тощо. Цей термін використовують у цих науках для пояснення широкого кола станів людини, які виникають внаслідок негативної дії зовнішніх і внутрішніх факторів. Поняття «стрес» у наукову термінологію було введено Г.Сельє, який зробив висновок про існування загального адаптаційного синдрому, що забезпечує пристосування організму до умов середовища, які змінюються. При цьому стрес розумівся автором як неспецифічна відповідь організму на будь-яку вимогу, що до нього ставиться [12].

На думку Сельє, загальний адаптаційний синдром характеризується трьома стадіями: на першій стадії (стадія тривоги) відбувається мобілізація захисних реакцій організму; на другій (стадія резистентності) – виникає збільшення стійкості організму до дії стресорів; третя стадія (стадія виснаження) характеризується зменшенням адаптаційних резервів [12].

Стадія тривоги виникає при першій появі стресора і характеризується зниженням рівня стійкості організму та порушенням деяких вегетативних і соматичних функцій. У відповідь організм мобілізує резерви і включає механізми саморегуляції захисних процесів. Якщо вони ефективні, то тривога зникає й організм повертається до нормальної активності. Більшість стресів вирішується саме на цій стадії.

Стадія резистентності настає в результаті тривалої дії стресора й необхідності підтримки захисних сил організму, який намагається збалансувати витрати адаптаційних резервів на фоні адекватного зовнішнім умовам напруження функціональних систем.

Стадія виснаження настає у випадку порушення захисних пристосувальних механізмів при надмірно сильному і тривалому впливу стресора. Різко знижуються адаптаційні резерви та опір організму, внаслідок чого з'являються функціональні порушення.

Г.Сельє розмежував поняття «стрес» та «дистрес»: стрес є корисним і призводить до адаптації, дистрес – шкідливим і призводить до різноманітних психосоматичних захворювань [12]. Таким чином, можна сказати, що теорія Ганса Сельє сприяла появі нових досліджень, які ставили за мету глибше зрозуміти явище стресу.

Р.С. Лазарус запропонував транзакційну теорію, де стрес розглядається як процес, який охоплює не лише фізіологічні адаптативні можливості організму, а й особистісну сферу кожної окремої людини, яка переживає стрес. Він визначив стрес як спектр факторів взаємодії (стимул, реакція, когнітивна оцінка загрози, механізми копінгу, психологічні захисти та соціальні фактори) та зауважив особливу роль суб'єкта у сприйнятті та оцінці життєвої ситуації як загрозливої [5]. Уолтер Кеннон, хоча і не використовував термін "стрес", однак пояснював реакцію індивіда на дію зовнішнього або внутрішнього подразника як реакцію боротьби або втечі [2].

На думку сучасного американського психолога Дж. Грінберга, стрес є комбінацією стресора та стресової реактивності [3]. Тут перед нами постають два компоненти: стресор, тобто стимул, який може спровокувати реакцію боротьби або втечі, та стресова реактивність – власне реакція боротьби або втечі. Таким чином Грінберг поєднав усі можливі характеристики даного поняття, розглянувши його не як окрему дію, вплив стресора чи реакцію у відповідь на дію стресора, а саме як сукупність стимулів, які можуть викликати реакцію боротьби або втечі, та власне такої реакції.

Юрченко В.М. розробила і представила загальну компонентно-структурну схему психічного стану, яку було апробовано і застосовано до системного опису низки конкретних психічних станів, в тому числі і стану стресу. Автор одержала множину характеристик, яку впорядкувала з допомогою загальної компонентно-структурної схеми психічного стану, тобто була проведена операція диференціації елементів множини за трьома підструктурами: основні рівні організації, об'єктивні-суб'єктивні, загальні-особливі-індивідуальні [14]. Потрібно зазначити, що запропонована компонентно-структурна схема може бути використана як програма експериментального дослідження стану професійного стресу як в однієї конкретної людини так і у групи людей.

Проблема професійного стресу, як окремого напрямку досліджень, особливо інтенсивно почала розроблятись у психологічній науці в останні два десятиріччя. Це пов'язано з тим, що було з'ясовано його негативний вплив на рівень працездатності, якість праці та стан здоров'я працівників. У великій кількості публікацій йшлося про наявні у працівників різних типів професій психічні перевантаження, психосоматичні розлади, негативні поведінкові реакції, які виникали внаслідок впливу професійних стресорів [1].

Для того щоб з'ясувати особливості професійного стресу в педагогічній діяльності, потрібно розглянути різні варіанти трактування професійного стресу. Дж. Шаріт і Г.Салвенді вважали, що професійний стрес – це багатовимірний феномен, який виражається у фізіологічних і психологічних реакціях на складну робочу ситуацію [13].

А.Леонова [6] проаналізувала основні моделі професійного стресу в дослідженнях сучасної прикладної психології і виокремила три основні підходи до розуміння механізму стресу: екологічний, транзакційний і регуляторний. Згідно з першим підходом стрес розуміється як результат взаємодії індивіда з навколишнім середовищем; відповідно до другого – як індивідуально-пристосувальна реакція людини на ускладнення ситуації; третього – як особливий клас станів, що відбиває механізм регуляції діяльності в утруднених умовах.

На думку американського вченого Дж. Грінберга поняття професійного стресу дуже складне, бо цей психічний стан впливає на людину в цілому. На його думку, особливість взаємодії людини зі стресорами, які в будь-якому випадку є невід'ємною частиною професійного стресу, в професійному середовищі являється особистісною характеристикою. До професійного стресу він включає також стрес, який виникає за межами робочого місця, стресори якого з'являються із сімейних проблем, життєвих криз, фінансових труднощів та факторів оточуючого середовища. На думку Грінберга все це разом створює труднощі із працездатністю людини, що у свою чергу може спровокувати розвиток серйозного захворювання [3].

Професія педагога – одна з тих, де «професійний стрес» є найбільш поширеним. Тому, на нашу думку, дуже важливим є вивчення особливостей його виникнення, розвитку та перебігу саме у педагогічній діяльності.

Про наявність великої кількості стресорів у педагогічній діяльності говорять вже давно як зарубіжні, так і вітчизняні вчені. Професія педагога насичена багатьма стресогенами, серед яких такі, як соціальна оцінка, невизначеність, повсякденна рутина тощо. Прояви стресу в роботі вчителя різноманітні і численні. Серед найбільш поширених можна вирізнити такі, як: фрустрованість, підвищену тривожність, роздратованість, виснаженість [13].

Педагоги працюють у доволі неспокійній, емоційно напруженій атмосфері, що вимагає постійної уваги й контролю за взаємодією у системі «вчитель-учень». Професійна діяльність викладача завжди містить у собі перевантажену емоціями комунікативну діяльність: спілкування з учнями, колегами, адміністрацією, батьками тощо. Усе це створює для нього умови постійного емоційного напруження.

Результати досліджень свідчать, що в таких умовах викладачі схильні реагувати згортанням комунікативної діяльності. Для того щоб зберегти власне емоційне здоров'я та благополуччя, вони дуже часто вдаються до тактики економії емоцій, вибудовують захисні бар'єри на шляху виснажливого спілкування [13].

Велика кількість робіт присвячена вивченню різних складових професійного стресу: когнітивних, емоційних, соціально-психологічних, особистісних та інших [1, 4, 8]. Однак, маловивченими залишаються соціальна підтримка, фінансове благополуччя, попередній досвід та його значення у подоланні професійного

стресу, стратегії й засоби реалізації процесу подолання на основі індивідуальних психологічних ресурсів, якими володіє людина.

Ю.В.Постилякова запропонувала ресурсний підхід у вивченні подолання стресу, в якому вона визначила, що для роботи викладача характерні такі прояви стресу, як фрустрація, втома, тривожність. В якості специфічних для педагогічної діяльності стресорів, які виступають причинами виникнення подібних станів, виділяють труднощі або нездатність керувати деструктивною поведінкою учнів, слабкий взаємозв'язок між ними та викладачем, недостатню підтримку при вирішенні дисциплінарних проблем. Крім того, професійна педагогічна діяльність проходить у структурованій ситуації, яка передбачає дотримання загальноприйнятих інструкцій та правил; для неї характерна підвищена конфліктність та необхідність швидкого прийняття рішень [9].

Аналіз результатів дослідження Ю.В.Постилякової ресурсів опанування професійного стресу у педагогічній діяльності, свідчить про те, що для викладачів характерна яскрава вираженість особистісних ресурсів, які не передбачають перетворюючого ставлення до проблемних ситуацій, а скоріше пов'язані з емоційно-орієнтованим опануванням, яке полягає в зміні ставлення до проблем, що виникають, в прийнятті фруструючої ситуації як невід'ємної частини своєї професійної діяльності [10]. Автор вказує також на те, що на процес опанування стресу здатні впливати особливості самої професійної ситуації і вимоги які вона ставить до суб'єкта діяльності.

Д. Магнуссон вважає, що взагалі соціальні ситуації розрізняються на основі структурних (наприклад, сприяння або обмеження) і змістовних (таких, як завдання, правила, ролі, мотивації) характеристик. Обмежуючий вплив на актуальну поведінку людини фізичних, біологічних, культурних та інших психосоціальних аспектів певних ситуацій, умов і середовищ (наприклад, освітніх систем) може бути дуже сильним, тому він перешкоджає конструктивній дії і призводить до пасивної, реактивної або деструктивної поведінки. Отже, здатність людини працювати із ситуаціями, які є характерними для професійної діяльності та їх вимогами визначають професійну успішність [7].

На думку А.А. Реан та А.А. Баранова педагогічна діяльність насичена такими стресорами як соціальна оцінка, повсякденна рутина. Більшість викладачів нездатні успішно вирішувати педагогічні проблемні ситуації, які виникають в навчально-виховному процесі, через недостатнє володіння прийомами самоаналізу та саморегуляції. Таким чином, професійна діяльність викладача пред'являє підвищені вимоги до його здоров'я, когнітивних та особистісних ресурсів [11].

Ресурсний підхід також розвиває у своїх працях К.В. Matheny, приділяючи велику увагу проблемі ідентифікації ресурсів. Разом із співавторами [15] він відмічає, що зусилля, направлені людиною на розвиток ресурсів, наприклад, на покращення соціальної підтримки та ставлення до самого себе, на підвищення самооцінки, впевненості, контролю, дозволяють їй зосередити свою увагу на завданні подолання стресорів. Крім того, такий ресурс, як фізіологічні дані людини, є видом превентивної підтримки, який може знижувати соматичну уразливість до захворювань , що викликаються стресом, до втоми і тілесного дискомфорту.

В інтегративній моделі вивчення стресу, яка запропонована К.В. Matheny разом із співавторами, суттєва роль відводиться невідповідності між вимогами, що пред'являються людині, та її невмінню скористатися ресурсами для подолання стресу [15]. На нашу думку така модель є найбільш повною і має велике теоретичне і практичне значення у вивченні стресу.

Таким чином, проведений нами аналіз поглядів різних авторів на психологічну природу професійного стресу, підтверджує актуальність та складність цієї проблеми взагалі і для педагогічної діяльності зокрема. В доступній нам науковій літературі відсутні дані про дослідження професійного стресу у викладачів вищих навчальних закладів, що дає нам підстави обрати саме цей напрямок дослідження. Практична значущість такого дослідження пов'язана з тим, що оцінка ресурсів опанування стресу, а також знання професійної ситуації та вимог, які вона пред'являє до ресурсів людини, дозволяють застосовувати превентивні заходи, направлені на розвиток, укріплення ресурсів, необхідних у професії педагога, на створення навичок їх використання та вибір адекватної стратегії опанування професійного стресу.

Висновки. На основі проведеного теоретичного аналізу, нам вдалося виявити специфіку професійного стресу у педагогічній діяльності, яка полягає у тому, що існують його основні риси: особистісні характеристики, які можуть слугувати індикаторами стресу; можливі негативні наслідки надмірного впливу стресорів на особистість педагога; індивідуальні ресурси подолання професійного стресу.

Згідно з поданим вище описом, виникнення та динаміка професійних стресів у викладачів відбувається наступним чином. Фактори стресу у професійній педагогічній діяльності (професійне середовище та зміст професійної діяльності) у поєднанні із зовнішніми соціально-психологічними та соціально-економічними джерелами стресу діють з певною інтенсивністю та у різних співвідношеннях на особистість викладача. В залежності від особистісних характеристик викладачів, вплив вище наведених факторів відображається у змінах фізіологічного стану та виникненні психологічних проблем.

Нами також підтверджена необхідність дослідження професійного стресу у викладачів вищих навчальних закладів із врахуванням індивідуальних ресурсів подолання останнього та вимог виробничої ситуації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бодров В.А. Информационный стресс.- М.: ПЕРСЭ, 2000. - 352 с.

2. Брайт Д., Джонс Ф. Стресс. Теории, исследования, мифы. – СПб.: Прайм-ЕВРОЗНАК, 2003.
3. Гринберг Дж. Управление стрессом. – СПб.: Питер, 2002.
4. Дикая Л.Г. Психическая саморегуляция функционального состояния человека. – М.: Изд-во ИПРАН, 2003.
5. Лазарус Р. Эмоциональный стресс. – М., 1970.
6. Леонова А.Б. Основные подходы к изучению профессионального стреса / Вестник Московского ун-та серия 14. Психология. – 2000.-№ 3 – с.4-19.
7. Магнуссон Д. Ситуационное восприятие – область исследований // Психология социальных ситуаций / Под. ред. Н.В. Гришиной. – СПб.: Питер, 2001.
8. Моросанова В.И. Индивидуальный стиль саморегуляции. – М.: Наука, 2001.
9. Постылякова Ю.В. Ресурсы совладания со стрессом в разных видах профессиональной деятельности // Психологический журнал. – М. – Том 26, №6 – 2005 – С.35-43.
10. Постылякова Ю.В. Психологическая оценка ресурсов совладания со стрессом в профессиональных группах: Дисс …канд. психол. наук. М., 2004.
11. Реан А.А., Баранов А.А. Факторы стрессоустойчивости учителей // Вопросы психологии. – 1997. – № 1. – С.45-54.
12. Селье Г. Стресс без дистресса. – М., 1979.
13. Синдром "професійного вигорання" та професійна кар'єра працівників освітніх організацій: гендерні аспекти / За наук. ред. С.Д.Максименка, Л.М.Карамушки, Т.В.Зайчикової. – К., 2004.
14. Юрченко В.М. Психічні стани людини: системний опис: Монографія. – Рівне – 2006. – С.248-254.
15. Matheny K.B., Aycock D.W., Curlette W.L., Junker G.N. The coping resources inventory for stress: A measure of perceived resourcefulness // J. of Clinical Psychology. 1993. V.49(6). P. 815-830.

Резюме. *В статье приведен анализ наиболее широко используемых определений "стресс", "профессиональный стресс" и влияние последнего на профессиональную педагогическую деятельность.*

Summary. *The analysis of the most wide-used notions "stress", "professional stress" and theirs influence on professional pedagogical activities is given in the article.*

УДК: 159.922.73 „313" **В.М. ЮРЧЕНКО, М.М. ГРИЩУК**

ВІКОВІ КРИЗИ У ДІТЕЙ ТА ПІДЛІТКІВ В КОНТЕКСТІ ФОРМУВАННЯ ЇХ ДОНЕВРОТИЧНИХ СТАНІВ ТА ЖИТТЄВИХ ПЕРСПЕКТИВ

Резюме. *В статті проаналізовані провідні концептуальні положення наукової полеміки відомих вітчизняних та зарубіжних психологів про вплив різного перебігу вікових криз на особливість психічного розвитку дітей та підлітків, їх життєві перспективи.*

Ключові слова*: криза, невротичний розвиток, дезадаптація, життєвий шлях особистості.*

Постановка проблеми. У складних умовах змін та розвитку українського суспільства перед психологічною наукою як у суто науковому, так і в практичному значенні постають першочерговими задачі збереження психічного здоров'я населення (5,13,14).

Здорова людина, на відміну від особистості із психічними розладами, здатна керувати своїм життям, ставити адекватні цілі та досягати їх, має активну життєву позицію.

Формування життєвих перспектив особистістю залежить від того, наскільки процес становлення психіки є гармонійним та як під дією різних стресових факторів людина напрацьовує життєздатні патерни поведінки. Одним із чинників, що при певних несприятливих умовах може порушити психічну рівновагу особистості, є вікові кризи.

Розглянемо різні підходи до вивчення феномену вікових криз та їх значення у формуванні доневротичних станів дітей шкільного віку.

Результати теоретичного аналізу проблеми. Феномен криз як психологічного явища досліджували такі вітчизняні та зарубіжні науковці: Л.С.Виготський (7,12), Д.Б.Ельконін (19), Л.Ф.Обухова (12), А.В.Запорожець (10,15) та Я.З.Неверович (15), В.В.Давидов (8), Б.Г.Ананьєв (2), Л.І.Божович (4), І. С.Славіна (4,12), Л.П. Блонський (12), І.С.Кон (11), О.А.Донченко і Т.М.Титаренко (9), Р.А.Ахмеров (3), Ф.Е.Василюк (6), (Darwin Ch.,1877; Claparede E., 1911; Cramer A.,1913; Ломброзо П.,1915; Россолімо.І.,1922 та ін.), Ф.Аріес (12), Б.Зоззо (12), С.Холл (12), З. Фрейд (18), Е.Шпрангер (12), Е.Еріксон (20) та ін.

Указуючи на кризи як переломні моменти в динаміці психічного розвитку дітей, Л.С.Виготський (7,12) надавав даному явищу, яке за психологічним змістом визначається переходом, змінами в психічних та особистісних характеристиках, виникненням якісних новоутворень у життєдіяльності особистості, значення меж, що відділяють один вік від іншого. Розкрити психологічну сутність криз, на його думку, - значить зрозуміти внутрішню динаміку розвитку в певний період. Доповнивши теорію Л.С.Виготського про психологічний вік, Д.Б.Ельконін (19), включив у закон періодичності не тільки певні критерії, але й по новому

З М І С Т

Від редакції....3
Ямницький В.М., Литвиненко С.А. Життєві перспективи особистості в контексті психології життєтворчості....4
Петренко О.Б. Гендерні відмінності формування життєвих перспектив у старшокласників....6
Корнієнко О.В. Індивідуально-психологічні особливості психосоматичного здоров'я студентів-юнаків....10
Безкоровайна О.В. Особистісне самоствердження у контексті професійного вдосконалення і життєвих перспектив у ранньому юнацькому віці....15
Артемова О.І. Професійне становлення і розвиток креативної особистості майбутнього педагога....19
Безлюдна В.І., Осьмак Л.П. Динамічні аспекти життєвої перспективи особистості у період переходу від підліткового до раннього юнацького віку....22
Блинова О.Є. Гендерні аспекти психологічного здоров'я....25
Бордюк В.М., Бабак К. Ціннісно-смислова природа самовизначення старшокласника....28
Вакарєв Є.С. Психологические особенности гендерной интерпретации парфюмерных запахов....31
Воробйов А.М. Концептуальні основи формування соціально активної особистості майбутніх вчителів у розвиваючому виховному просторі педагогічного університету....36
Галецька І.І., Пендюр А.В. Психологічні чинники професійної ідентифікації студентської молоді....39
Главінська О.Д. Життєві цінності особистості....43
Демчук О.О. Соціально-психологічна компетентність особистості та її психологічні прояви....46
Дружиніна І.А. Феномен ідентичності та ідентифікації в руслі сучасних психологічних досліджень....48
Димченко Н.С. Розвиток особистості менеджера як психологічна проблема....52
Долгих А.А. Неусвідомлена релігійність особистості як психологічний феномен....55
Завгородня О.В. Питання ціннісного становлення художньо обдарованої особистості....58
Завгородня О.В., Курганська Л.О. До проблеми збереження психологічного здоров'я дитини....64
Ісаєва Є.С. Вплив хвороби на становлення життєвих перспектив особистості....70
Івашкевич Е.З. Методологічні засади підготовки практичних психологів у вищих навчальних закладах різних рівнів акредитації....73
Камінська О.В. Психологічний аналіз феномену самоставлення в юнацькому середовищі....78
Кардаш Г.М. Моральне вдосконалення студентської молоді у контексті життєвих перспектив....83
Кашпур Ю.М. Наукова інтерпретація узагальнених гендерних та сексуальних стереотипів: їх вплив на розвиток фізичного образу „Я" підлітка....86
Кобильнік Л.М. Динаміка особливостей самоактуалізації особистості майбутніх психологів і педагогів....89
Ковалевич В.В. Психосоціальний розвиток особистості: формування життєвих перспектив у контексті естетичних цінностей....94
Корчакова Н.В. Самопрезентаційна складова монологічного виступу....97
Косарєва О.І. Вплив подружніх стосунків на особистісний розвиток дитини....100
Кириченко Н.А. Переживання буденності як елементарна форма життєтворчості особистості в юнацькому віці....103
Кравчук М.М. Формування особистісного цілепокладання, як елемента життєвої перспективи підлітків з девіантною поведінкою....109
Мазяр В.М. Особливості розвитку мислення школярів на уроках світової літератури....113
Марковець Г.В. Критерії трансспективної діагностики особистісного зростання і соціальної спроможності сучасної людини у розумінні практичних психологів....116
Марковець Л.М. Динаміка моральних цінностей майбутніх психологів як показник їх особистісного зростання у процесі професійного становлення....120
Матейко-Калиній Н.М. Особливості емоційного реагування на життєві ситуації у дітей, які мешкають в зоні посиленого радіоекологічного контролю....127
Мешко Г.М., Мешко О.І. Формування компетентності здоров'я збереження майбутніх учителів у процесі вивчення психолого-педагогічних дисциплін....130
Михальчук Н.О. Кульрологічно орієнтоване навчання студентів іноземної мови....133
Назарець Л.М. Пізнавальний інтерес як складова самосвідомості підлітків....138
Ніколайчук Г.І. Загальні моделі породження вислову у структурі мовленнєвої діяльності....141
Ніколайчук І.О. Проблема авторських новотворів у парадигмі породження та сприймання вислову....146
Оселедько О.О. Цілепокладання як чинник професійно-особистісного зростання майбутніх практичних психологів на етапі вузівської підготовки....151
Островська О.І. Професійний діагноз як складова багатоосьового психологічного діагнозу при параноїдній шизофренії....154
Осьмак Л.П. Психологічні особливості життєвої перспективи вагітних жінок....157
Павелків В.Р. Теоретичний аналіз головних підходів до дослідження агресії та агресивної поведінки....161
Панасюк М.М. Шляхи пониження рівня навчального стресу в студентів....166
Пісоцький О.П. Тренінг базових когнітивних стилів майбутніх психологів як чинник їх професійного

самовдосконалення. 169
Поліщук Н.В, Панченко М.С., Панченко І.М., Мосієвич О.С. Загроза духовного зубожіння молоді. 173
Попчук О.В. Професійна культура менеджера: проблеми та перспективи формування....176
Потапчук Т.В. Підготовка студентів до роботи з хоровим колективом. 179
Прокоф'єва О.О. Вплив неконструктивних настанов на готовність до особистісного зростання майбутніх педагогів....182
Розова Т.М. Професійна спрямованість як умова розвитку комунікативних здібностей у майбутніх психологів....188
Романюк В.Л. Біоетичні аспекти онтогенезу особистості....193
Рудюк О.В. „Реконструкція" суб'єктивного психологічного простору безробітних методом багатомірного шкалювання....196
Рудь Г.В. Особливості емоційного забарвлення ментальних карт життя старшокласників та студентів....199
Савуляк В.О. Формування образу майбутньої професійної діяльності як детермінанта особистісного розвитку....206
Сеньовська Н.Л. Саморегуляція як засіб професійного всамодосконалення вчителя. 209
Сеньчук О.В. Прояви психологічних труднощів студентів у процесі вивчення іноземної мови та шляхи їх подолання. 212
Скляр П.П. Формування управлінської культури інженера як ймовірна складова трансформації його професійної підготовки....215
Смалько М.Ф. Поняття „норма" у розумінні музичної обдарованості. 219
Співак В.І., Гаврилов О.В. Особливості консультування старших школярів з питань самовизначення, вибору професії та життєвих планів. 222
Сторож О.В. Теоретичний аналіз життєвого шляху особистості за регулятивно-детерміністською концепцією 225
Сульжук А.Ф. Професійний особистісно-орієнтований підхід у підготовці конкурентоспроможного фахівця....229
Турецька Х.І. Аналіз підходів до розуміння ідентичності у психологічній науці. 232
Уличний І.Л. Особливості реалізації профорієнтаційного проекту у навчально-виховному процесі школи. 236
Ульяновська Л.П. Використання активних методів навчання у підготовці майбутніх хормейстерів. 241
Фалько Н.М., Вовчак Н.А. Використання соціально-психологічного тренінгу у роботі практичного психолога з акцентуйованими підлітками....244
Хупавцева Н.О. Формування комунікативних умінь педагога. 247
Чорноиска О.П. Динаміка ставлення чоловіків та жінок до дошлюбних та позашлюбних сексуальних стосунків у США, СРСР, Росії, Україні, Німеччині у другій половині 20 ст....251
Юрченко В.М., Волощук О.О. Професійний стрес як негативний фактор вдосконалення педагогічної діяльності. 254
Юрченко В.М., Грищук М.М. Вікові кризи у дітей та підлітків у контексті формування їх до невротичних станів та життєвих перспектив. 257
Ягьяєва С.В. Професійна само ідентифікація майбутніх психологів як форма вияву особистісного зростання....261
Яцюрик А.О. Розвиток суб'єктності особистості в процесі читання художньої літератури....264
Відомості про авторів....270

Наукове видання

ОНОВЛЕННЯ ЗМІСТУ, ФОРМ ТА МЕТОДІВ НАВЧАННЯ І ВИХОВАННЯ В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ

Збірник наукових праць

Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету

Випуск 37

Заснований у 1996 р.

Редактор збірника Воробйов А.М.
Відповідальний за підготовку збірника до видання Янцур М.С.
Технічний редактор Кравчук В.Ю.
Комп'ютерна верстка Хильчук Т.К.

Здано до набору 02.04.2007 р. Підписано до друку 9.04.2007 р.
Формат 60х84 1/8. Папір офсетний № 1. Гарнітура Times New Roman. Друк різографічний.
Ум. друк. арк. 29,14. Обл. вид. арк. 29,57. Замовлення № 25/1 Наклад 120.

Адреса редакції: 33028 м. Рівне, вул. Остафова, 31
Рівненський державний гуманітарний університет, кафедра професійної педагогіки і трудової підготовки (к. 98, тел. 22-11-18)

Віддруковано в редакційно-видавничому відділі
Рівненського державного гуманітарного університету
33028 м. Рівне, вул. С.Бандери, 12, тел. 26-48-83

О – 59 **Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти: Збірник наукових праць. Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. Випуск 37. — Рівне: РДГУ, 2007. — 274 с.**

ISBN 966 — 7281 — 08 — 7.

Збірник наукових праць містить статті з актуальних проблем психосоціального розвитку особистості.

Опубліковані матеріали можуть бути корисними для науковців, учителів, вихователів, практичних працівників освіти, керівників дошкільних і загальноосвітніх навчальних закладів, викладачів та студентів вищих педагогічних навчальних закладів.

УДК: 159: 37: 371: 372: 373: 374: 376: 378: 379 **ББК 74.20**